

יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים

זאת תורת העלה ... זאת תורת המנחה ... זאת תורת החטאת ... זאת תורת האשם ... זאת תורת זבח השלמים: (ויקרא פרקים ו, ז).¹

ויקרא רבה ז ג²

ר' אחא בשם ר' חנינא בן פפא: לפי שישראל, כשהיה בית המקדש קיים, היו מקריבים כל קרבנות שבתורה, עכשיו מהו להתעסק בהם? אמר להם הקב"ה: הואיל ואתם מתעסקים בהם, מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים אותם.³

ר' הונא אמר שניים.⁴ ר' חונא אמר: אין כל הגליות מתקבצות אלא בזכות משניות. זהו שכתוב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם" (הושע ח ו).⁵ ר' חונה אמר אחרת. ר' חונה אמר: "כי מפורח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה" (מלאכי א: יא). וכי יש קמיצה והקטרה בבבל? אלא אמר הקב"ה: הואיל ואתם מתעסקין בה, מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבין אותה. שמואל אמר: "ואם נקלמו מכל אשר עשו צורת הפית ותכונתו ומוצאו ומבואו וכל צורתו" (יחזקאל מג יא). וכי יש צורת הבית עכשיו? אלא אמר הקב"ה: הואיל ואתם מתעסקין בו כאילו שאתם בונים אותו.

אמר ר' איסי: מפני מה מתחילין לתינוקות מתורת כהנים, יתחילו להן מבראשית! אלא אמר הקב"ה: הואיל וקרבנות טהורים והתינוקות טהורים, יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים.⁶

אבות דרבי נתן נוסח א פרק ו

מה היה תחילתו של ר' עקיבא? אמרו: בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר. אמר: מי חקק אבן זו? אמרו לו: המים שתדיר נופלים עליה בכל יום. אמרו לו: עקיבא, אי אתה קורא: "אבנים שחקו מים" (איוב יד יט)?⁷ מיד היה רבי עקיבא דן קל וחומר בעצמו: מה רך פסל את הקשה, דברי תורה שקשין כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם! מיד חזר ללמוד תורה.⁸ הלך הוא ובנו

¹ "תורת העולה", כפשוטו דיני העולה והלכותיה וכן בכל הקרבנות. אלא שעינו של הדרשן צדה את המילה "תורה" שאולי עומדת מול "מעשה". מעשה העולה (וכן שאר הקרבנות) המתקיים בבית המקדש ורק בו, מול תורת העולה המתקיים בבית המדרש בכל אתר ובכל זמן. לימוד דיני הקרבנות, מהו כתחליף לעבודת הקרבנות, עכשיו שאין לנו כהנים בעבודתם ולווים בשירים ובזמרים.

² יש הקבלות רבות בין מדרש ויקרא רבה ומדרש פסיקתא דרב כהנא, שניהם מדרשי אמוראים ארץ ישראלים מהמאה החמישית-שישית. מקבילה למדרש זה נמצאת בפסיקתא דרב כהנא פסקא ו - את קרבני לחמי.

³ "לעסוק בדברי תורה" – ברכה שאנו אומרים כל בוקר. לעסוק הוא יותר מלקרוא ולשנון, אלא לדון לעומק ואף להתווכח ולחלוק. ראה אבות דרבי נתן נוסח א פרק א: "אמרו כל זמן שיושבין ועוסקין בתורה היו עושין מקנאין זה לזה וכשנפטרין דומין כשהן אוהבים מנעוריהם". ראה גם מסכת קידושין ל ע"ב: "אמר רבי חייא בר אבא: אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זיזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר: (במדבר כא) את והב בסופה". והשווה "עסק" גם עם הפסוק בספר בראשית כו ב: "כי התעשקו עמו" (עסק, עשק, למרות שזה לשון מקרא וזה לשון חז"ל).

⁴ אין לדעת באיזה רב הונא (או חונה) מדובר. אם בזה המפורסם יותר, אמורא דור שני שהיה ממשפחת ראשי הגולה ועמד בראש ישיבת סורא ("ועלה" לארץ ישראל במותו להיקבר בארץ); או רב הונא הידוע פחות, אמורא דור רביעי שעלה מבבל לארץ ישראל בחייו ללמוד בבית מדרשו של ר' ירמיה בטבריה. משום שויקרא רבה הוא מדרש ארץ ישראל, אפשר שזה השני. עכ"פ, ראה התייחסותו לקטורת שמקטירים בבבל בהמשך.

⁵ משחק מילים: יתנו – ישנו, היינו ילמדו משניות.

⁶ יבואו הילדים הטהורים ויעסקו בקרבנות בעלי חיים טהורים. ועוד בספר ויקרא, הרבה דיני טהרה וטומאה. ומאכלות אסורים ומותרים והרבה הפרשות מאיסורים: מה טהור ומה טמא, מה מותר ומה אסור. זה אולי המוטו שר' איסי רוצה לחנך ילד מקטנותו. ודורות רבים אכן נהגו כך ב"חדרים" ותשב"רים והתחילו בחומש ויקרא. אבל נראה שהיום ברוב בתי הספר, מתחילים בחומש בראשית ולומדים את התורה כסדרה. ראה, אמנם בעניין קצת אחר, מסכת סופרים פרק יא: "ואין מדלגין בתורה ... כדי שישמעו ישראל את התורה על הסדר".

⁷ עקיבא הסתכל בתופעה שהמים שוחקים לאט לאט את האבן והתפלא. אמרו לו שזה פסוק במקרא: "אבנים שחקו מים". צריך לקרוא את הפסוק כך: אבנים – שחקו מים; המים שחקו את האבנים. מי אלה שאמרו לר' עקיבא? הרועים האחרים? הוא הבין מעצמו? כך או כך, שוב לנו הוכחה שהמקרא, בעיקר הכתובים וספרי אמ"ת (איוב, משלי, תהלים), היו שגורים בפי העם. ולא שנה" נאמר על עקיבא.

⁸ חזר ללמוד תורה. משמע שהיה ניסיון קודם, ר' עקיבא התייאש, חזר לרעות את הצאן, ראה את המים והאבנים ושוב חזר ללמוד?

וישבו אצל מלמדי תינוקות. אמר לו: רבי, למדני תורה. אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח. כתב לו אלף בית ולמדה. אלף תינו ולמדה. תורת כהנים ולמדה. היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כולה.⁹

מסכת יבמות דף עב עמוד ב

כי הא דיתיב רבי יוחנן וקדריש: נותר בזמנו - אינו נשרף אלא ביום, שלא בזמנו - נשרף בין ביום בין בלילה. ואיתיביה רבי אלעזר לרבי יוחנן: אין לי אלא נימול לשמיני שאין נימול אלא ביום, מנין לרבות לתשעה, לעשרה, לאחד עשר, לשנים עשר (מנין)? תלמוד לומר: "וביום", ואפילו למאן דלא דריש וא"ו, וא"ו וה"י דריש; ¹⁰ אישתיק. ¹¹ בתר דנפק, ¹² א"ל רבי יוחנן לריש לקיש: ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה. א"ל ריש לקיש: דידיה היא? מתניתא היא. ¹³ היכא תנא ליה? בתורת כהנים. נפק תנייה בתלתא יומי, וסברה בתלתא ירחי. ¹⁴

שבת שלום מחלקי המים

⁹ לא הבאנו סיפור נאה זה, אלא להראות שאכן התחילו ללמוד תורה בתורת כהנים הוא חומש ויקרא. אגב, בכל המקורות שבדקנו: משנה, תוספתא והתלמודים, ספר ויקרא נקרא תמיד "תורת כהנים". המקור הראשון שמצאנו שמזכיר את השם "ספר ויקרא", הוא מדרש בראשית רבה ג ה: "וירא אלהים את האור כי טוב - כנגד ספר ויקרא שהוא מלא הלכות רבות". מאידך, השם "תורת כהנים" הפך במרוצת הזמן גם לשם של מדרש התנאים: ספרא, המלווה את ספר ויקרא, כפי שנראה במדרש הסמוך.

¹⁰ אפילו מי שבכל התורה לא דורש את האות וא"ו, את הצמד וא"ו וה"א (ה"א הידיעה המתחבאת בתוך הבי"ת של "וביום), הוא כן דורש ולפיכך גם מילה שלא בזמנה, מהיום התשיעי ואילך, היא רק ביום, שנאמר: "וביום השמיני ימול וכו'". וכך גם בדיון נותר שכן כתוב בו: "הַנּוֹתֵר מִבְּשֵׁר הַזֶּבַח בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּאֵשׁ יִשְׂרָף" (ויקרא ז יז). עיקר הדרשה שמעניינת אותנו היא בהמשך.

¹¹ השתתק ר' יוחנן.

¹² אחרי שיצא ר' אלעזר בן פדת.

¹³ שלו היא (הדרשה שאמר)? - משנה היא!

¹⁴ ר' יוחנן מספר בהתרגשות לריש לקיש את הדרשה היפה של ר' אלעזר בן פדת שהחשיב אותה "כמשה מפי הגבורה". ריש לקיש עונה לו שאין זו דרשה של ר' אלעזר אלא "מתניתא היא" - דברי ר' אלעזר לקוחים ממדרש תורת כהנים, הוא מדרש ספרא, הוא מדרש התנאים המרכזי של ספר ויקרא. ר' יוחנן שלא הכיר מדרש זה, ישב ושינן את המדרש בשלושה ימים ולמד והבין אותו בשלושה חודשים. ראה לעומת זה, את המדרש בשיר השירים רבה פרשה ה על הפסוק "ממולאים בתרשיש" וכן בפרשה ו על "שישים המה מלכות" ובפרשה ז על "בטנן ערימת חיטים" שמדרש תורת כהנים היה ידוע לחכמים רבים ובהם ר' יוחנן. ראה גם אזכור המדרש בגמרא קידושין לג ע"א. עכ"פ, מהסיפור הנ"ל ביבמות, לומדים על התפתחות מדרשי ההלכה - מדרשי התנאים, שהם מאוחרים למשנה (ולמקורות תנאיים אחרים כמו התוספתא) והשתלבו במורשת חז"ל בתקופה מאוחרת יותר. ראה ציטוט מאיגרת רב שירא גאון המובא בעיונים של שטיינזלץ. עפ"י המקור בגמרא יבמות, חומש ויקרא נלמד בגיל צעיר, אבל המדרשים עליו לא היו ידועים עד תקופה מאוחרת למדי. ראה [מבוא לספרא - תורת כהנים](#) באתר מחלקי המים.